

Ocijeniti *parkirač-parkiratelj* prema sustavnoj tvorbi nešto je teže. Kad bi postojao uređaj za parkiranje, bilo bi jednostavnije: parkirač 'uređaj za parkiranje', parkiratelj 'čovjek koji parkira'. Teškoća je u tome što uređaja za parkiranje nema, a dosad ni jedne izvedenice sa *-iratelj*, a sa *-irač* postoje već dvije, od kojih jedna znači čovjeka: *armirač* a *tempirač* 'napravu za tempiranje' (uz izbirač, probirač, zatirač . . .). Ipak, kad se sve uzme u obzir, blagu bi prednost ipak imao *parkiratelj*.

Odnos između izvedenica sa *-telj* i *-nik* ne zadaje praktički nikakvih problema i zato je dovoljno da se na nj osvrnemo u nekoliko riječi. Primjer kao *predsjedatelj-predsjednik* pokazuje razliku prigodnoga vršitelja radnje prema vršitelju radnje kao zanimanju, što može biti i pojedinačno razjednačivanje značenja. Mnoge opreke pokazuju da je glavna razlika u značenju aktivnoga vršitelja radnje izvedenica sa *-telj* prema pasivnom značenju izvedenica sa *-nik*, kao što je već prikazano u članku Sporni sufiks *-telj*, str. 75. Uz primjere tamo navedene ovdje se može još dodati:

<i>optužitelj</i>	—	<i>optuženik</i>
<i>opunomoćitelj</i>	—	<i>opunomoćenik</i>
<i>progonitelj</i>	—	<i>progonjenik</i>
<i>usvojitelj</i>	—	<i>usvojenik</i>
<i>uvreditelj</i>	—	<i>uvređenik</i>
<i>zatravitelj</i>	—	<i>zatravljenik</i>
<i>krotitelj</i>	—	<i>kroćeni (uz potencijalno kroćenik).</i>

Nadam se da je ovaj prikaz dao odgovor na mnoga postavljena⁹ i potencijalna pitanja, osim važnoga: odnos sufiksa *-telj* i *-lac*. Taj problem traži opširnije razmatranje i zato ćemo ga obraditi u posebnom članku.

KNJIŽEVNI LIK PRIDJEVA NA *-SKI* OD KAJKAVSKIH TOPONIMA S NEPOSTOJANIM *E*

Antun Šojat

Toponimi (imena zemljišnih čestica, naseljenih mjesta i dr.) imaju u hrvatskom književnom jeziku najčešće oblik kakav je u kraju gdje je toponim smješten, dakako u okviru glasovnog inventara i raspodjele glasova u štokav-

⁹ Pitanje *ovjeritelj-ovjerovitelj* nije pitanje tvorbe sa *-telj*, nego njihovih osnova. Ako je opravdana prednost *ovjeriti* pred *ovjeroviti*, a čini se da jest, onda je opravdana i prednost *ovjeritelj* pred *ovjerovitelj*. (*Ovjeravatelj* nije potvrđeno, a *ovjerač* nema hrvatskih potvrda.)

tih riječi: *Botinec, Brdovec, Čakovec*,¹ *Černomerec, Ivanec, Markuševac, Remetinec, Tuhelj, Vrbovec* itd. Te se riječi paradigmatički mijenjaju kao da je u njih mjesto nepostojanoga (kajkavskog) *e* nepostojano (štokavsko) *a*, dakle gen. jd. *Botinca, Brdovca, Čakovca*. Prema tomu, u hrvatskom književnom jeziku postoji, u kajkavskim vlastitim imenima, i nepostojano *e*, a ne samo *a*.

Jezična je, dakle, hrvatska praksa uspjela nametnuti izvorne likove imena, koja se uklapaju u sustav paradigme imenica m. roda s nepostojanim *a* – nasuprot prvotnom apsolutnom štokaviziranju svih imena, i mjesnih i osobnih (usp. »prevođenje« prezimena Ivana Belostenca u Akademijinu rječniku u štokavizirani lik Bjelostijenac). Premda će rođeni štokavac deklinirati neko ime s kajkavskim nepostojanim *e* (osobito u dvosložnih riječi) ako mu nikada nije čuo izvorne paradigme kao da je *e* postojano (npr. *Tuhelj – Tuhelja*), ipak je originalna paradigma općepoznatih kajkavskih imena postala i za štokavsko uho normalna, pa se i ne zapaža da u odnosu *Čakovec – Čakovca, Vrbovec – Vrbovca, Vramec – Vramca – Vramčev, Belostenec – Belostenca – Belostenčev* nema ni teoretskoga ni praktičnoga štokavskog opravdanja.

Kajkavsko je narječje neodvojiv dio hrvatskoga jezika, golem je broj kajkavaca koji u javnom, kulturnom i znanstvenom polju djeluju živom riječju, a da se često, unatoč školovanju i vlastitom nastojanju, ipak nisu uspjeli dokraja osloboditi svih osobina kajkavskoga narječja. Zagreb, središte hrvatske književnosti od preporodnoga doba, na kajkavskom je području. Kajkavska je stara književnost, kao i dubrovačka pa donekle i čakavska, djelovala na hrvatske ilirce, koji su nam idealno prenijeli mnoge jezične osobine književne baštine u suvremeni književni jezik. Zbog tih činjenica nije bilo moguće, kako je to sadašnja praksa dokazala, da se kajkavsko narječje, stvarni dio hrvatskoga jezika, njegova sastavnica, smatra zauvijek kao strani slavenski jezik.² U hrvat-

¹ *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika*, MH – MS, Zagreb – Novi Sad, 1960., s. v. *Čakovec*; druga kajkavska zemljopisna imena s nepostojanim *e* u njemu nisam našao.

² Do toga smo stupnja priznavanja određenih prava kajkavskoga narječja u hrvatskom književnom jeziku došli, nakon prvotnih zabluda hrvatskih purista, već u početku ovoga stoljeća. Iako je, na primjer, u Broz-Ivekovićevoj Rječniku hrvatskoga jezika (Zagreb, 1901.) toponomastička grada kao u Srpskom rječniku Vuka St. Karadžića (koji je bio osnovica toga hrvatskog rječnika), pa u Broz-Ivekovića nalazimo npr. *Čačak*, a *Čakovca* nema, ipak se je općenita svijest o leksičkom blagu hrvatskih narječja (među njima i kajkavskoga), svijest o potrebi da se u književni jezik unose i riječi iz stare hrvatske književnosti nametnula u određenoj mjeri i Ivekoviću. On proširuje fond Karadžićevih i Daničićevih riječi riječima iz hrvatske starije književnosti (poslužio se i Stulićevim »Rječosložjem«) i živim kajkavskim riječima. Svoj postupak Iveković opravdava u »Predgovoru« ovim riječima:

»Tako su prezimena, imena krštena i imena mjestima, brdima i potocima, uopće imena vlastita, prenesena iz Vukova rječnika u ovaj rječnik, ali nijesu dodavana još i druga, već ako bi samo gdje koje, drugoga čega radi.« (Str. III.) »Ne bi trebalo, no kakih nas

skom književnom jeziku danas norma propisuje drukčiju deklinaciju stranih slavenskih imena (usp. npr. deklinaciju čeških imena *Čapek – Čapeka, Mjestec – Mjesteca*) nego što je deklinacija hrvatskih kajkavskih imena (usp. *Gubec – Gupca, Cesarec – Cesarca, Čakovec – Čakovca*). To pravo kajkavskoga narječja u hrvatskom književnom jeziku priznali su, nakon početnih kolebanja, i pisci naših pravopisa. Priznao ga je i Novosadski pravopis, za cijelo jugoslaven-sko područje na kojem je štokavština osnovica književnog jezika.³

Međutim, u tom se postupku nisu riješili svi problemi koji su se nametnuli usvajanjem pojedinih kajkavskih likova u književni jezik i koji se i danas još nameću. Novosadski pravopis dopušta dakle likove kao *Čakovec – Čakovca*, ali se odnosni pridjev od takvih toponima mora završavati na *-ački*, kao da je nastavak *-ski* uz štokavski nastavak *-(a)c*, a ne uz kajkavski (u književnom jeziku dopušten) nastavak *-(e)c*.⁴ Razmotrit ćemo rješava li taj propis pravopisni problem ili – ne zadire li možda u jezičnu strukturu, koja ne potpada pod pravopisne norme.

Treba u prvom redu razmotriti tvorbu takvih pridjeva u hrvatskom književnom jeziku, koja je jednaka njihovoj tvorbi u novoštokavskim narodnim govorima.

Takvi se pridjevi tvore nastavkom *-ski*, ispred kojega *c*, *k* s kraja osnove prelaze u *č*, *g* i *h* u *š*, zvučni suglasnici u svoj bezvučni par; iza *č*, *š*, *s* gubi se *-s-* iz sufiksa, a često i iza *ć*:⁵ *kostajnički : Kostajnica, miholjački : Miholjac, vinkovački : Vinkovci, pački : Pag, riječki : Rijeka, porečki : Poreč, bečki : Beč, peč-*

ima, neće biti zgoroga ako izrijekom kažem da za sadržaj primjĕra ja ne odgovaram.« (Str. V., kurziv Ivekovićevo.)

»Gradci rječnik od samih Vukovih i Daničićevih književnih djela, mislio sam rječnik će biti i ovako dosta obilat, a neće biti natrujen kojekakvim riječima i rečenicama, o valjanosti kojih može se sumnjati; ako bi se kad rječnik po drugi put izdavao na svijet, dotle će se svršiti rječnik Jugoslavenske akademije, pa će se moći tada iz njega izvaditi sve riječi koje su zacijelo dobre i potrebne u književnom jeziku i tako će književnici naši imati potpun rječnik, koliko to jest, može biti rječnik živa jezika.« (Str. IV., isticanje Ivekovićevo.)

»Ako i jest Stullijevo Rječosložje mješavina riječi hrvatskih, ruskih i staroslavenskih, štokavskih i kajkavskih, narodnih i načinjenih kojekako, opet ima u njemu vrlo lijepijeh riječi, kojih nijesam našao u ostalom području svojem, pa sam ih zato iz njega uzeo.« (Str. IV.)

»I sam sam od naroda iz okoline zagrebačke pobilježio nekoliko riječi, npr. *bjelinski, ognjenac, oprta, penjača* itd.« (Str. IV.)

»Iz toga se također vidi koliko su pretjerali neki vukovci držeći da ne valja riječ koja se ne nahodi u Vuka; ta ima u našem jeziku na tisuće dobrih i lijepijeh riječi, za koje Vuk nije znao niti je mogao znati.« (Str. V.)

³ Usp. »Pravopisna pravila«, t. 207., str. 166. i »Pravopisni rječnik«, s. v. *Belostenec* (-enca), *Belostenčev; Gubec* (Gupca, vok. Gupče).

⁴ Prema toponimu *Čakovec* propisuje se kretik *čakovački*, isti (ne uzimajući u obzir akcenatsku opreku) kao i prema srijemskom toponimu *Čakovci*. Za druge sufikse s kajkavskim nepostojanim *e* u njemu nisam našao potvrde.

⁵ Usp. T. Maretić, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I. izdanje, str. 358.; S. Babić, *Sufiksalna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom jeziku*, Rad JAZU, 344, str. 100., 104.–109., 117., 120.–121.

ki : Pecs, pečki : Peč, požeški : Požega, kupreški : Kupres, veleški : Velež, creski : Cres, viški : Vis, omiški : Omiš, komiški : Komiza, otočki : Otok, potočki : Potok, timočki : Timok, volški : Volga, gruški : Gruž, krčki : Krk itd.

Uz ovakve, normalne tvorbe ima u tvorbi ktetika čitav niz izuzetaka, npr.: gatački : Gečko, zagrebački : Zagreb, dubrovački : Dubrovnik, duvanjski : Duvno, livanjski : Livno, mitrovački : Mitrovica i dr. Kako kaže S. Babić. »razlozi su tome različiti, uglavnom povijesni, ali je njihova posebnost u tome što se ti pridjevi ne tvore običnom tvorбом književnoga jezika, nego je usvojeno načelo da ktetici ulaze u književni jezik u onom obliku koji se upotrebljava na području iz kojega potječu.«⁶ (Istakao A. Š.)

Prema tom načelu trebalo bi da ktetici tipa *čakovečki*, jer se na području iz kojega potječu nikako drukčije ne upotrebljavaju, uđu u književni jezik u tom liku, a ne u liku na *-ački*. Ipak, do sada nisu ušli? Zašto? Možda je stav pisaca pravopisa u skladu s Babićevom tvrdnjom: »Očito je da je *-ečki* izvan glasovnog sustava štokavskoga dijalekta.«⁷ Ali ta tvrdnja ne odražava stvarnost štokavskoga narječja. Ne samo kao skup fonema (usp. dat. jd. *zvečki*, *prečki*) nego i kao završetak ktetika, *-ečki* pripada i štokavskom narječju i književnom jeziku: *Beč + ski > bečki*, *Osiijek + ski > osječki*, tako i *porečki*, *uzbečki : Uzbek*, *astečki : Aztek*, *libečki : Lübeck*, *kribečki : Quebec*, nego ni u prezimenima, dakako, nije moguća promjena *e > a*, pa prezimena kao *Ciglenečki*, *Petrovečki*, *Poldečki*⁸ i štokavci tako izgovaraju.

Da dosadašnje pravopisno rješenje problema kajkavskih ktetika nije u redu, osjetio je i prof. Babić: »Očito je da je *-ečki* izvan glasovnoga sustava štokavskoga dijalekta, ali pri normiranju ore pojave treba uzeti u obzir mnoge razloge, a posebno pitanje može li se u svim primjerima provesti *-ački*, upr. *klanječki : Klanjec*, *ivanečki : Ivanec*«⁹ (isticanje moje). »Za tuheljski : Tuhelj. Tuhlja vrijedi ono što je rečeno u bilj. 27.«¹⁰ Nije jasno koji štokavski jezični razlozi govore za *čakovački*, *tuhaljski*, a koji za *klanječki*, *ivanečki*, *tuheljski* kad su svi ti završetni glasovni skupovi normalni u književnom jeziku (*-eljski : bokeljski, erdeljski, roditeljski, učiteljski, -aljski : novaljski, kremaljski, zemaljski, -ački : stolački, karlovački, rinkovački, junački, lovački, -ečki : bečki, osječki, čovječki*).

Rješenje se nameće samo od sebe: *glasovne skupine u ktetika na -ski koje nastaju pridjevskom tvorбом kajkavskih toponima s nepostojanim e*, bez obzira na krajnji suglasnik osnove i samoglasnik pred njim, *normalne su i obične*

⁶ N. d., 110.

⁷ N. d., bilj. 27., na str. 104.

⁸ V. *Leksik prezimena SR Hrvatske*, rukopis u Institutu za jezik JAZU, s. v.

⁹ N. d., bilj. 27.

¹⁰ N. d., 106.

u raspodjeli štokavskih (i književnih) glasova. Ako je u književnom jeziku prihvaćeno kajkavsko nepostojano *e* u imenima mjesta i u prezimenima, za što nije bilo potpore u štokavskoj jezičnoj strukturi već samo u jezičnom osjećaju velikoga dijela Hrvata i u činjenici da kajkavsko narječje pripada hrvatskom jeziku, nužno je poći korak dalje i ispraviti propis koji nema ni potpore ni poticaja u štokavskim govorima (u likovima kao *čakovečki*, *vrbovečki* glas *e* je *postojan* glas, i u kajkavštini i u štokavštini: gen. sg. *čakovečkoga*). Danas se, zahvaljujući reklami na televiziji, radiju, u novinama, ne govori drugačije nego »vrbovečka pašteta« i nikoga to ne smeta.

Opreka toponima:

<i>Babinac</i> (Bjelovar, Bosanska Dubica)	: <i>Babinec</i> (Varaždin)
<i>Baničevac</i> (Nova Gradiška)	: <i>Baničevac</i> (Vrbovec)
<i>Bobovac</i> (Sisak)	: <i>Bobovec</i> (Zaprešić, Klanjec)
<i>Brestovac</i> (Darugar, Ogulin i dr.)	: <i>Brestovec</i> (Zabok i dr.)
<i>Bukovac</i> (Brčko, Gospić i dr.)	: <i>Bukovec</i> (Čakovec) itd. ¹¹

– sasvim je opravdano dopuštena u književnom jeziku, zbog jasnije situacije u lociranju toponima i zbog usvojenoga načela da imena naselja ostaju u izvornom liku (usp. *Split* i u ijekavaca i u ekavaca, *Beograd* i u ijekavaca i u ikavaca, *Bijeljina* i u ekavaca i u ikavaca). Zašto sprečavati tu opoziciju i provedbu toga načela u kteticima? Autori »Imenika mesta u Jugoslaviji« u potpunosti su se pridržavali dogovora lingvisti i zadržali originalni naziv naseljenoga mjesta, i imeničkoga i pridjevskoga njegova dijela, onako kako je jedino logično:

*Baničevac Rakovečki, Bobovec Tomaševčki, Bok Palanječki, Botinovec Ivanečki, Brdo Orehovečko, Brezje Miholečko, Cerje Vrbovečko, Črnc Biškupečki, Čulinečka Dubrava, Dol Klanječki, Drenje Brdovečko . . .*¹²

Drukčija je, po mojem mišljenju, situacija s pridjevima prema imenima mjesta u množini, kakvo je na primjer ime *Križevci*. Ni po kojem se jezičnom znaku u tom imenu ne može odrediti da je u osnovi nepostojano *e*, a ne nepostojano *a* kao u imenu *Vinkovci*, i mislim da nema nikakva razloga da se u književnom jeziku upotrebljava kajkavski ktetik *križevčki*, to više što je i narod u križevačkom kraju, u određenoj mjeri, usvojio lik *križevački* (usp. toponim *Bukovje Križevačko*, Imenik mesta u Jugoslaviji, s. v.).

Kako smo vidjeli, sufiks za tvorbu ktetika nije u štokavskom narječju *-ački* niti u kajkavskom *-ečki*, nego, i u jednom i u drugom narječju, *-ski*. Nasuprot Maretiću,¹³ koji pretpostavlja sufiks *-ački* u primjerima *dakovački, hercegovački, pančevački, zagrebački, dubrovački*, S. Babić svodi s pravom te pridjeve, osim pridjeva *zagrebački* i *dubrovački*, na tvorbu sufiksom *-ski* uz etnike

¹¹ *Imenik mesta u Jugoslaviji*, izdanje »Službenog lista SFRJ«, Beograd, 1965., s. v

¹² N. d., s. v.

¹³ T. Maretić, *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik*, Zagreb, 1924., str. 192.

svoje podrijetlo od sufiksa *-ski* u vremenu dok je *Zagrepčanin* bio još *Zagrebec*, a u sinkronijskom stanju jedan je od izuzetaka u tvorbi, kakvi su i *dubrovački*, *gatački* (:Cacko), *prštevski* (:Priština). Stari, kajkavski pridjev glasio je *zagrebečki*, ali je on utjecajem likova na *-ački* u štokavskim i čakavskim krajevima, govornim utjecajem Zagrepčana štokavaca i čakavaca i praksom poštovavljanja u gramatikama, pravopisima i književnim djelima definitivno prešao u lik *zagrebački*. Međutim taj lik ne djeluje kao model za druga kajkavska područja, kako smo ustanovili iznoseći podatke iz »Imenika mesta«.

Napomena. Nisam tražio potvrda kajkavskih likova takvih pridjeva u našoj novijoj književnosti, jer te potvrde ne bi imale osobite dokazne snage. Naši su, naime, književnici ili i inače griješili protiv jezičnih pravila kakva su postavili »čistunci«¹⁵ ili su se u svemu držali njihovih uputa, pa i upute da treba pisati *Bjelostijenac*, *Vramac*, *Čakovac*, *Crnomjerac* (:Černomerec), *Bijelac* (:Belec), *čakovački*, *tuhaljski*, *bjelački*. Ipak ću spomenuti da je veliki hrvatski stilist i znalac jezika A. G. Matoš godine 1900. napisao *Hrastovački nokturno* i pisao *Hrastovac*, *Hrastovca*,¹⁶ ali je uskoro, osjetivši valjda nelogičnost te norme, počeo pisati *Stenjevec – Stenjevc*,¹⁷ *Černomerec – Černomerca*,¹⁸ *Krapovec – Krapovca*, *krapovečki*, *Krapovčani*.¹⁹

RAZLIKOVNA FUNKCIJA NAGLASAKA U HRVATSKOM KNJIŽEVNOM JEZIKU

Stjepan Sekereš

Naglasak i kvantiteta imaju u hrvatskom književnom jeziku vrlo važnu razlikovnu (distinktivnu) funkciju. Oni mogu služiti za semantičko i morfološko razlikovanje riječi. U prvom slučaju naglasak i kvantiteta služe za razlikovanje riječi po značenju, a u drugom slučaju za razlikovanje nekih oblika riječi (padeža i glagolskih oblika).

¹⁴ S. Babić, n. d., 229.

¹⁵ Maretić je u »Pristupac« svojemu Jezičnom savjetniku ovako okarakterizirao hrvatske pisce koji nisu prihvatili sve osobine i sve purističke propise gramatike, stilistike, antibarbarusa: »Vrlo mnogim našim piscima mrzak je taj trud te gaze nogama najobičnija i najvažnija jezična pravila, pa pošto ih dobro pogaze i jezik nagrde, onda govore ovako treba pisati kako mi pišemo, sve je drugo ludorija; na Vuka, na Daničića i na Ivekovića mogu se danas obzirirati samo ljudi zastarelih nazora i ograničena uma.« (Str. VI.)

¹⁶ *Neki bilo – sad se spominjalo*. Novo iverje, Zagreb, 1900., str. 3., 17., 47. i dr.

¹⁷ *U žutoj Kući*, Naši ljudi i krajevi, Zagreb 1910., str. 187. i dr.

¹⁸ *Martin iz Zagreba*, M. u Zagreb, Pečalba, Zagreb, 1913., str. 54.

¹⁹ *Ja pucam* (izašlo u Hrvatskoj smotri, V., 1909.), nav. iz djela: *Oko Zagreba i po Hrvatskoj*, A. G. Matoš – Djela, Binoza, knj. VII., str. 63., 64. i dr.